

AFGANISTANO ISTORIJA

Afganistano kaip valstybės istorija tesiekia 300m., bet regiono istorija - apie 2000m. Afganistanas yra kelių susikirtimo taškas, esantis tarp Persijos, Centrinės Azijos ir Indijos. Šie trys regionai dažniausiai ir įtakoją Afganistano teritorijos skaldymą. Kartais Afganistanas susivienydavo prieš isiveržėlius ir tapdavo trukdžiu plintančioms imperijoms, kartais - pats kurdavo imperijas.

Nuo persų iki graikų

Afganistano priešistorė nėra gerai ištirtinėta, bet žemės ūkio ir kaimelių gyvavimo įrodymai datuojami 8000m.pr.Kr. Lazuritu iš Badakšano buvo prekiaujama su Mesopotamija ir Indija mažiausiai 7000m. 1500m pr.Kr. tuose kraštuose apsigyveno indo-arijai, atkeliavę iš vakarų.

Afganistane nebuvo raštijos iki 600m.pr.Kr, kol šalis netapo Siruso Didžiojo Achamenidų Imperijos dalimi (Cyrus The Great). Persai tuo metu buvo pasaulinė superjega. Afganistanas buvo padalintas į satrapijas: Ariana (Herat), Arachosia (Kandaharas), Baktrija (Balkh) ir Gandhara (Kabulo slėnis).

Žodis Persija Europos kalbose atsirado iš graikų kalbos ir buvo oficialus šalies pavadinimas iki 1935 m. Tad visi iraniečiai buvo laikomi persais. Be to kitos tautos, perėmusios persų kalbą ir kultūrą laikomos persais ir yra Persų civilizacijos dalis.

Pirmąkart rašytiniuose šaltiniuose persai paminėti 834 m. pr. m. e. Asirijos raštuose, kur buvo paminėti *Parsua* (persai) ir *Muddai* (medai Asirai *Parsua* vadino pietvakarių Irano gentis (kurios save vadino arijaus). Graikų kalboje šis žodis tapo *Persis*. Arabų kalboje nėra P raidės, tad jie Persiją vadina *Fars* (*Faras*) ir *Farsis*. Persai yra arijų kilmės žmonės, emigravę į Irano teritoriją iš Centrinės Azijos II tūkst. pr. m. e. Persų kalba ir kitos Irano kalbos atsirado, kai arijų gentys skilo į dvi dideles grupes (persus ir medus) ir susiliejo su vietinėmis tautomis, pvz.: elamitais. Asirų XI a. pr. m. e. šaltiniuose persais vadinami žmonės, gyvenę pietrytiniame Urmijos ežero krante. Dabar persais vadinami žmonės, kalbantys persų kalbos vakariniu dialektu ir gyvenantys Irane bei žmonės, emigravę iš dabartinės Irano teritorijos į kaimynines šalis.

Persijos didžiausias priešas buvo Graikija. 334m.pr.Kr Aleksandras Didysis surengė didelę kampaniją prieš Darijų III . Būdamas tik 24m., Aleksandras buvo genialus karyboje ir greitai nukariavo Viduržemio jūros pakrantę ir Acheminidų sostinę Persepolį (šiuolaikinio Irano teritorijoje). Sužlugus karalystei, Darijus pabėgo į Afganistaną, kur jį išdavė Baktrų santrapas Bessus, kuris save pasiskelbė karaliumi. Aleksandras su savo armija ižengė giliai į Afganistaną nušluodamas pietus, kirto

Hindu Kušą, stumdami Bessus'o pajėgas Oxus (Amu Darya) link.

Aleksandras Didysis sumušė Bessus'o armiją, Baktrija užkariauta, o Bessus nužudytas. Beveik pusė Aleksandro armijos pėstininkų ir ir 95 proc. kavalerijos buvo dislokuotos Afganistane palaikyti tvarkai.

Afganistanas įaugo Aleksandrai į kraują: į Balkh buvo atvežta jo nuotaka Roksana, o Bagram pasirinktas kaip bazė įsiveržimui į Indiją. Galiausiai Indijoje kilęs karių maištas nuslopino jo ambicijas, ir jis grįžo į Babiloną, kur ir mirė 323m.pr.Kr. nepalikdamas jokio įpėdinio.

Aleksandras Didysis

Po Aleksandro mirties Baktrijoje prasidėjo 10m. trukęs chaosas: tūkstančiai graikų palikti toli nuo namų nebežinojo kaip toliau gyventi.. Imperiją pradėjo valdyti regentas Perdikas, o Aleksandro generolai tapo satrapais po Babilono padalinimo 323 m. pr. m. e.

Seleuko iškilimas

Seleukas

Aleksandro generolai (diadochai) rungtyniavo tarpusavyje dėl imperijos valdymo ir Ptolemėjas I, Egipto satrapas, pirmasis metė iššūkį naujai tvarkai, kuris sukėlė Perdiko nuvertimą. Dėl maišto įvyko antrasis imperijos padalinimas - Triparadiso padalinimas - Seleukas, buvęs Perdiko dešiniąja ranką, bet vėliau padėjęs jį nužudyti, gavo Mesopotamiją ir nuo to laiko visas jėgas skyrė valdoms plėsti. Seleuko įsikūrimas Babilone 312 m. pr. m. e. laikomas imperijos įkūrimu. Jis valdė ne tik Babiloniją, bet ir rytines Aleksandro imperijos sritis. Seleukas nuvyko iki pat Indijos, kur Chandragupta Maurya prisnekintas atsisakyti kai kurių rytinių teritorijų mainais į 500 kovinių dramblių, kurie pasižymėjo prie Ipso.

Jam pavyko suvienyti susiskaldžiusius graikus ir įkurti Baktrų - Graikų karalystę. Ši helenistinė valstybė nutiesė pamatus amžius trukusiems kultūriniais mainams tarp rytų ir vakarų, išplatino klasikinio pasaulio estetiką, sumaišant Centrinės Azijos stepių ir Indijos subkontinento sroves. Ai Khanoum buvo ryčiausias graikų miestas tuometiniame pasaulyje, kuriame veikė gimnastikos salės, šventyklos seniesiems dievams, alyvmedžių giraitės, teatrai,- kuriuose buvo vaidinamos graikų tragedijos.

Budistų Afganistanas

Tuo metu, kai Graikų-Baktrų karalystės žydejo šiaurėje, nauja jėga kilo rytuose. 302m pr.Kr Šiaurės Indija buvo suvienyta maurių, kurie greitai perėmė pietinio ir rytinio Afganistano

Imperatorius Ašoka

kontrolę. Taikos sutartis su šiaure buvo užtvirtinta tuoktuvėmis tarp graikų ir indų, bei dovanojant drambliaus. Valdant imperatoriui Ašokai, maurijai priėmė budizmą, pastūmėti imperatoriaus kaltės jausmo dėl pralieto kraujo kuriant imperiją. Budistų vienuolynai ėmė klestėti visame Afganistane, uolose buvo iškalti Ašokos įsakymai, skatinantys pamaldų gyvenimą („Niekas neturėtų gerbti vien savo religijos ir smerkti kitų religijas, bet kiekvienas turi gerbti kitų religijas, dėl vienos ar kitos priežasties“). Taip darydamas, kiekvienas padės savajai religijai augti ir kartu parems kitas religijas. Veikdamas priešingai, kiekvienas kas duobę savo religijai ir kenks kitoms religijoms. Jeigu kas nors gerbia savo religiją ir smerkia kitas religijas, iš tiesų taip elgiasi, kadangi iš atsidavimo savo religijai galvoja: „Aš šlovinu savo religiją“. Bet tikrai priešingai, taip elgdamasis jis kuo rimčiausiai kenkia savo religijai. Tad santarvė yra gėris: tegu visi klausosi ir būna linkę klausytis kitų skelbiamus religinius mokymus). Vienas tokių įsakymų buvo parašytas graikų ir aramėjų kalbomis (dabartiniame Kandahare). Budizmas tapo labai patraukli religija graikams - baktrams.

Po Seleukuso (Seleucus) mirties, karalystė patyrė virtualią kariaujančių klikų ir dinastijų. Helenistinės tradicijos pamažu buvo sulietos su vietinėmis. 150m.pr.Kr. Afganistanui iškilo naujos grėsmės - Partų imperija (Iranas), taip pat klajoklių gentys iš šiaurės (pabėgėliai iš Kinijos, Qin(Kvin)dinastijos vienijant Kiniją). Ir vėl Afganistanas buvo paveiktas įvykių, kurie vyko tolimose imperijose ir jų sostinėse. Iš klajoklių genčių Yuen-Chih darė didžiausią įtaką – 130m.pr.Kr. jie susivienijo ir priėmė kušanų vardą, perėmė geriausias graikų-baktrų ir indų tradicijas, sumaišydami jas su laisvos stepių dvasios natūra ir sukūrė unikalią kultūrą, kuri valdė Afganistaną 500m. Nauja karalystė buvo ideali vieta plėtoti verslui palei „Šilko Kelią“.

Nuo 128m. nepraktiškas šalies karalius Kanishka pastatė dvi sostines: Kapisoje (šiuolaikinis Bagramas) ir Peševare (Peshawar). Imperijos įtaka išplėtė iki Gango. Kušanų menas, dar žinomas kaip Gandharan, buvo klasikinio indų ir persų stilių mišinys, ir buvo labai įtakingas. Karalystė buvo pirmoji, kuri pristatė Budą žmogaus pavidalu; šis stilius pasiekė Kašmyrą, Tibetą ir Kiniją. Šalyje klestėjo vienuolynai Balkh, Kandahar, Bamijan, Samangan ir Hadda (šalia Džalalabado).

Imperija pradėjo silpnėti dėl „Šilko Kelio“ žlugimo. III amžiuje iš Persijos isiveržę sasanidai labai apribojo kušanų galią. Dar po šimto metų iš Šiaurės Vakarų Indijos isiveržė heftalitai (pastatę Bamijane Budos statulas, šalies rytuose ikūrė karalystes). Afganistans vėl buvo nustumtas į istorijos paraštes.

Šilko Kelias

Maršrutų tinklas, besitęsiantis 8000km nuo Xi'an (šiuolaikinėje Kinijoje, per Centrinę Aziją, į Damaską ir Antiochą Viduržemio jūros pakrantėje). Nei vienas karavanas nenukeliudavo viso maršruto ilgio ir kiekvienoje tarpinėje stotyje prekės tapdavo vis brangesnės. „Šilko Kelias“ stipriai suaktyvėjo 100m.pr.Kr., kai Kinija ikūrė ambasadą Partoje (Parthia - šiuolaikinis Iranas) ir Ferganoje (Centrinė Azija). Šios šalys ikūrė savo ambasadas Kinijoje. Iš čia ir kilo romėnų paklausa šilkui, bet jis buvo toks brangus, kad Romos senatas net bandė jį uždrausti dėl

moralinių ir ekonominių priežasčių. Bet kinai saugojo jo gamybos paslaptį, o šilko paklausa vis didėjo.

Šilko keliu traukė partų ir baktrų karavanai su auksu, arkliais, dramblio kaulu, stiklu; kinai siūlė arbatą, porcelianą, popierių, laką (lakuotus dirbinius) ir nesibaigiančius šilko ritinius. Idėjos taip pat tapo svarbia valiuta. Kušanai siuntė budistų idėjas iš Afganistano į Kiniją ir budistų meną į Indiją. Plito manicheizmas (religija, turinti krikščionybės ir budizmo elementų kūrėjas - persų vienuolis Manis) ir nestorizmas (krikščionių teologijos doktrina, teigianti, kad Jėzus buvo dvasmenis – žmogus ir dievas). Šios idejos išplito į rytus. Bukhara, Balkh, Yarkandas ir Dunhuang suklestėjo kaip kultūros ir verslo miestai.

“Šilko Kelias” pasiekė apogėjų I ir II m.e.a. Žlungant Romos ir Han Kinijos imperijoms, žlugo ir prekyba. Islamo plitimas taip pat pakeitė politinį ir ekonominį balansą regione.

Islamiškosios Imperijos

„Aziją galima lyginti su gyvu kūnu, sudarytu iš žemės ir vandens. Besidaužanti širdis kūne yra Afganistanas. Afaganų sunaikinimas būtų visos Azijos sunaikinimas. O jų progresas ir gerbūvis yra visos Azijos gerbūvis“. 1936m. Mohhamed Iqbal

VII amžius. Vėl nauja jėga, nauja religija. 652m. arabų armija, propaguodama islamą, nuošluoja sasanidus ir isiveržia į šalį. Heratas ir pietūs greitai pavergti, tik su šalies šiaurę buvo sunkiau. Prireikė 200m., kad Balkh visiškai kapituliuotu prieš musulmonus. Miestas imtas valdyti iš samanidų arabų sostinės Bukharoje ir suklestėjo kaip mokslo ir menu centras. Likęs Afganistanas tapo tarpusavyje kariaujančių musulmoniškų miestų-valstybių kratiniu, kuriame visi bekariaujantys siekė būti nepriklausomais. Ši klampynė “pagimdė” turką Alptiginą, buvusį vergą, kareivį, kuris nuvertė savo šeiminkus ir užvaldė Ghazni tvirtovę 961m. Jo gyvenimas buvo neilgas, bet jo įpėdiniai, itvirtindami savo valdžią žudanti arabus, užkariavo Kabulą, Bostą, Heratą ir Balkhą. Taip atsirado nauja jėga - Ghazanavidų dinastija.

Alptiginas

Sultonas Machmudas Didysis sustiprino imperiją ir globojo menus. Ghazni tapo turtingas žemėmis, pilimis ir vienas didingiausių miestų islamo pasaulyje. Sultonas į savo rūmus pakvietė poetus, menininkus; savo arklides papildė drambliais, o kai išdas ištuštėdavo - pripildydavo ji užpuldamas Delį, taip į Indiją atnešdamas islamą. Žiemos leisdavo Bost ir Lashkar Gah, kur, dėka sudėtingai įrengtų kanalų sistemai, viskas žaliuodavo ir žiemą. 1030m. sultonui Machmudui mirštant, jo valdos siekė iki Kalkutos rytuose ir Kaspijos vakaruose. Imperija buvo per didelė, kad ilgai būtų stabili. Indija ir Šiaurinis Afganistanas atsiskyrė beveik iš karto, o Ghaznavido princai ėmė kovoti tarpusavyje dėl likusiųjų teritorijų, nepastebėdami pavojaus iš išorės – genčių, ateinančių nuo kalnų.

1148m. Goridai, musulmonai iš centrinio Afganistano, vadovaujami Alauddin – „Pasaulio Degintojo“ -isiveržė į Ghazni ir sunaikino šį puikų miestą, sudegindami jį iki pamatų, kas truko net 7 paras. Iš čia goridai puolė Indiją ir Iraną taip pat plėšdami ir degindami. Gryžę iš žygių, savo sostinėse Firuzkohe ir Herate statė puikius pastatus. O tolimoje Mongolijoje stiprėjo ir kaupėsi Čingis Chano armija.

Nuostabus taktikas ir visiško karo šalininkas, jis šluote nušlavė Centrinę Aziją, kai jo pasiuntiniai buvo nužudyti neprotingo valdovo tolimame Šiauriniame Afganistane. Pasak vieno istoriko: „Čingis Chanas buvo tų laikų atominė bomba“. Jis sulygino su žeme Samarkandą, Bukcharą, Mervą ir įsiveržė į Afganistą. Bakhli ir Heratas buvo pribaigti greitai ir be gailesčio, beveik nepaliekant gyvų. Pietūs, su savo žaliuojančiais sodais, orchidėjomis ir kanalais - visiškai sunaikinti. Toks pat likimas laukė Bamiano, kur iki šiol tebegyvena žmonių atmintyje kaip Shahr-e Gholghola („Klyksmų miestas“). Visas užkariautas žemes mongolai inkorporavo į savo imperiją. Čingischano sūnus Čagatai (Chagatai) valdė Afganistaną kartu su didesnia dalimi Centrinės Azijos. Čagatai dinastija greitai atsivertė į islamą, nors tikėjimas nebuvo stiprus.

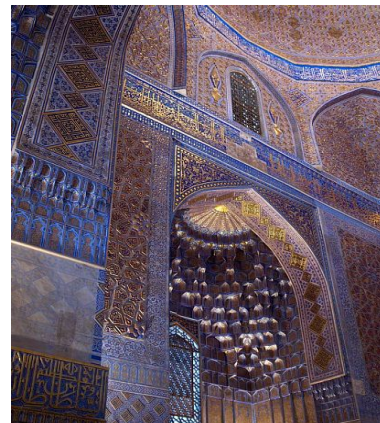
Timūras

Keletą dešimtmečių po Čingis Chano mirties, iš šiaurinės stepės tiurkai ėmė pretenduoti į valdžią. Jų priekyje stovėjo Timūras - „Tramdytojas“. Dar buvo vadinamas Tamerlanu- persų kalba *Timur-e Lang* reiškia „Timūras šlubasis“, kadangi vaikystėje patyrė kojos traumą ir tapo šlubas.. 1386 metai, Persija. 70 tūkstančių Timūro karių apsupo Isfahano miestą. Geležinis Šlubis pareikalavo išpirkos, miesto diduomenė sutiko, ir į Isfahaną buvo nusiųsti Timūro atstovai prižiūrėti pinigų rinkimo. Kartu su jais už sienų sugebėjo prasmukti ir daugiau kareivių, ištroškusių malonumų ir materialinių gėrybių. Persai nekenė tiurkų, tiurkai niekino eretikus-persus. Atmosfera greitai įkaito, ir miestiečiai ėmė žudyti nekviestus svečius. Timūras neteko apie 3 tūkstančių karių, tarp kurių buvo ir vieno iš jo artimiausių bendražygių sūnus. Emyro įsiūtį sunku įsivaizduoti. Rytojaus dieną jis pradėjo Isfahano šturmą ir kiekvienam kareiviui įsakė atnešti į stovyklą po vieną miestiečio galvą. Tiurkai greitai įveikė persų pasipriešinimą ir surengė kraupias skerdynes. Aristokratų pastangos tarpininkauti tarp tiurkų ir sukilusių gyventojų buvo bevaisės. Timūro kariai išžudė visus jų kelyje pasitaikiusius persus. Tiems, kuriems galvų neužteko, pirkto iš kolegų, prisirinkusių jų kelias: vakarop galvos kaina nukrito 40 kartų, nes reikiamas skaičius buvo surinktas. Apie 70 tūkstančių isfahaniečių atsisveikino su savo gyvybe, iš jų galvų pagrindinėse miesto gatvėse buvo pastatyti bokštai. Išsigandę persų kunigaikščiai iš Muzafaridų dinastijos paskubėjo pripažinti save Timūro vasalais. Tironas ir armijos lyderis, pats teigė esąs Čingis Chano palikuonis ir tolygus jam. Bet tuo pačiu Timūras buvo meno žmogus - mėgo statyti miestus ir puoselėti juose meną, o ne tik juos griauti. Išgarsėjo dar ir tuomi, kad sumušęs turkų armiją o imperatorių Bajazitą paėmė gyvą nelaisvėn. Liepė sukaustyti auksinėmis grandinėmis ir uždaryti į narvą, kurį vežiojosi su savimi po visą Aziją.

Turtėjo timuridų miestai, gražinami belaisvių meninkų. Timuras mirė 1405m., valdžią palikdamas savo sūnui Shah Rukh. Palaidotas Gur-i-Emir'as - Tamerlano mauzoliejus Samarkande (Uzbekistanas).

. Šis perkėlė imperijos sostinę iš Samarkando į Heratą, taip sukeldamas vieną didžiausių Afganistano kultūros klestėjimų. Shah Rukh ir jo grėsminga žmona Gowhar buvo ypatingi meno globėjai - jų rūmuose buvo kuriama poezija, kuri iki šiol yra skaitoma persų pasaulyje. Tapytos knygos iš Herato tapo pamatu persų ir indų miniatiūrų stiliui. Mokslininkai ir filosofai buvo labai vertinami.

**Tamerlano mauzoliejus
Samarkande**

Timuridų renesansas tęsėsi tik šimtmetį. Pernelyg daug laiko skiriant meno puoselėjimui ir vynui, buvo pamiršta apie imperijos saugumą, o stiprėjančios konfrontuojančios uzbekų gentys pakrasčiuose atplėšė Samarkandą ir 1507m Heratą. Vakaruose safavidų sachai iš Persijos taip pat ėmė kėsintis į Afganistano teritorijas. XVIa. pradžioje jėgų pusiausvira tapo aštri kaip peilio ašmenys.

Afganų karalystės

Zahiruddin Babur iš Ferganos slėnio buvo tas žmogus kuris vėl prikėlė Afganistaną. Dar būdamas paaugliu pareiškė pretenzijas į Samarkando sostą. Po keletos bandymų susigražinti teisę į sostą ir vis nugalėtas uzbekų chano Shaybani (Šaibani), galiausiai pasidavė ir ėmė ieškotis naujos karalystės pietuose. Kabulas tiko kuo puikiausiai ir 1504m jo išgygiavimą į miestą gyventojai pasitiko pakiliai, nes Shaybani iš valdžios pašalino kandaharietį karo vadą. Iš trečio karto jam pavyko užimti ir Kandaharą. Tos pergalės įamžinimui buvo iškaltas „Keturiasdešimt Laiptelių“ – monumentas, tiesiai po Ašokos mokymais, kurie buvo iškalti 18a. anksčiau.

Shayabani Baburas dar dukart nesėkmingai mėgino užimti Samarkandą, o grįžęs įtvirtino savo valdžią Afganistane, statydamas naujas pilies ir veisdamas sodus Kabule, ir visą laiką rašė memuarus „The Baburnama“.

Zahiruddin Babur

Ahmad Shah Abdali Durrani

1524m su savo armija patraukė pirmtakų gerai pramintu taku ir užėmė Indiją - isikūrė Delyje ir Agroje. Į Kabulą grįžo tik numirti. Jis tapo Mugalų (Mughal) Imperijos įkūrėju, kuri Indijoje išsilaikė iki pat britų atvykimo ir pastatė garsųjį Tadž Mahalą.

Baburo sūnui Humajuni (Humayun) Kabulas tapo mėgstamiausiu miestu. Jis mažai tepaveldėjo tėvo sugebėjimų politikoje, kaip ir vėlesni šios dinastijos atstovai. Per sekančius 200m, mugalams bepriklaušė tik Kabulas ir Kandaharas. Safavidai isigalėjo toli į pietus už Herato, uzbekai - Hindu-Kušo šiaurėje.

Apie 1700m safavidų imperija ėmė silpnėti, bet dar turėjusi jėgų užimti Kandacharą ir kurį laiką išsilaikyti jame. 1709m. Kandaharo valdovas Ghilzai Pashtun pradėjo sukilimą ir sumušė persų armiją, kuri buvo pasiusta jų nubausti. Jo sūnus Machmudas su armija nužygiavo į safavidų sostinę Esfahan ir užėmė ją; Machmudas iš miesto atėmė sostinės statusą (titulą), kol persai dar nebuvo spėję susigaudyti. Persų lyderis Nadir Shah, kaip atsaką, bandė sukiršinti Paštanų (Pashtan) gentis tarpusavyje, remdamas Abdalis kovoje prieš Ghilzais. Nadir Shah paskyrė Abdali Ahmad Khan karališkuoju išdiniku ir Afganistano karo pajėgų vadu.

Abdalai buvo geri kovotojai: sutriuškino Ghilzai valdžią Kandahare, užėmė Kabulą, nukeliavo iki Indijos, kur iš mugalų atėmė Povo Karūną (sostą) ir Koh-i Noor deimantą. Kai tai buvo pasiekta, ir Ahmad Khan pagalvojo, jog status quo atstatytas, Nadir Shah buvo nužudytas. Khan pasinaudojo galimybe, suvienijo abdalus. Savivaldybė (taryba) pavadino jį Ahmad Shah ir karūnavo kviečių girlianda.

**Ahmad Šacho Duranio karūnavimas
Kandahare**

Abdalai buvo pervadinti duraniais (durrani) jo garbei. Iš savo naujos sostinės Kandahare Ahmad Shah Durrani suformavo valstybės sienas, kurios atpažystamos šiuolaikiniame Afganistane. 1776m sostinė perkelta į Kabulą. Heratas, Balkh ir Badakshanas taip pat tapo Nadir Shah kontruolijuojami jau po kelerių metų. Karalystė išsiplėtė toli, iki pat Srinagaro, Delio ir Mašado (Mashad). 1772m jis mirė nuo vėžio, bet vis dar yra laikomas Ahmad Shan „Baba“ – „Afganistano Tėvu“.

„Kad ir kokias pasaulyje šalis užkariaučiau, aš niekad nepamiršiu jūsų gražių sodų. Kai aš prisimenu jūsų gražių kalnų viršūnes, aš pamirštu Delio sosto didybę“– taip apie Afganistaną rašė Ahmad Shah Durrani.

Shah Shuja (Šah Šuja) Dost Mohammed (Muhamedas) ir Britai

Po Ahmad Shah Durrani mirties imperija ėmė byrėti dėl valdžios pasidalinimo ir genčių sukilimų. 1776m. sostinė buvo perkelta į Kabulą; Heratas vėl pasiskelbė nepriklausomu miestu - valstybe, o Bukhara ėmė kėsintis į šiaurines zonas. Dėl sosto Kabule varžėsi duraniečiai Barakzai ir Sadozai. Shak Shuja prarado Pešavarą (Peshawar) besiplėšiančiai Sikų (Sikh) karalystei, kuria valdė Ranjit Singh. Jis greitai buvo nustumtas į Britiškąją Indiją naujai kylančio valdovo Dost Mohammed Khan, kuris buvo populiarus liaudyje dėl savo teisingumo, pamaldumo ir mokymų. Jis perėmė sostą sudėtingu laikotarpiu - kai prie šalies sėlino britų ir rusų imperijos, kas vėliau rašytojo Ruyard Kimpling buvo pavadinta „Didžiuoju Žaidimu“.

„Didysis Žaidimas“ („The Great Game“)

Pirmą kartą šis terminas buvo panaudotas Ruyard Kipling novelėje „Kim“. Tai varžybos tarp britų ir rusų imperijų dėl kontrolės Centrinėje Azijoje, kur Afganistanui teko centrinis vaidmuo. Britanija paranojiškai bijojo pasikėsinimų į Indiją - didįjį imperijos brangakmenį; Rusija bijojo jos pačios teritorijos užpuolimo.

XIXa. pradžioje didžioji Centrinės Azijos dalis buvo terra incognita. Rusija sparčiai plėtė savo sienas link chanatų iš senojo „Šilko Kelio“. Britanija siekė ištyrinėti ir apsaugoti maršrutus per Himalajus ir Hindu Kush, kurie vedė į subkontinentą. Abejuose pusėse įvairiaspalvės kompanijos tyrinėtojų, pasiuntinių ir valstybės atstovų rizikavo savo gyvybėmis, kad žemėlapiuose nubraižytų regioną ir laimėtų vietinių valdovų pasitikėjimą. Namų frontuose politikai ir propagandininkai kūrė įtampą, kuri prilygo „Šaltojo Karo“ isterijai. Kištis į Kabulo rūmų (teismų) darbą tapo įvykių centru. „Didysis Žaidimas“ išplito į Tibetą, Kinų

Dost Mohammed

Turkestaną, šiaurinę Pakistaną. Britų ir rusų agentai žaidė „pelės ir katės“ žaidimą, kuris pasiekė kulminaciją 1880m –

1890m: tuomet tik per plauką išvengtas tarpusavio karas. Po kelių metų buvo nustatytos imperijoms palankios Afganistano sienos.

1836m. britai pasiuntė Aleksandrą „Bukharą“ Burnes pas Dost Mohammed -- kurio didžiausias rūpestis tuo metu buvo atsikovoti savo mylimą Pešvarą, todėl jis paprašė britų pagalbos. Tačiau britų politika buvo atremti sikus, tam teikiant pirmenybę prieš kitus planus. Dost Mohammed aiškiai juto pavojų atsidurti tarp imperijų (tuo metu rusai talkino persams Herato apgultyje). Jis priėmė pasiuntinį iš Maskvos - Ivan Vitkevich, taip bandydamas paraginti britus artimiau bendradarbiauti. Tačiau planas turėjo priešišką efektą: Indijos generalgubernatorius

Lordas Aucklandas nusprendė, kad emyras turi pasitraukti iš valdžios, užleisdamas sostą britams palankiam statytiniui. Tam iš Persijos buvo iškviestas iš atsargos Shan Shuja ir paskirtas vadovauti jungtinei britų ir Indijos Shah Shuja armijai. Nuo pat pradžių 1839m karinį žygį į Afganistaną britai matė kaip pergalingą parą: tarp 30 000 nešulius gabenančių gyvulių buvo ir du kupranugariai, skirti gabenti cigarus ir medžioklinius šunis lapėms medžioti. Įsiveržę iš pietų, lengvai nuslopino Kandaharo pasipriešinimą, o kai Ghazni tvirtovė buvo paimta, Dost Mohammed pasitraukė į kalnus. Shan Shuja buvo karūnuotas emyru gyventojų, kuriems jis mažiausiai rūpėjo.

Britai užimtoje teritorijoje ėmė elgtis lyg namuose - puskarininkai ir civiliai dykinėjo, kėlė skandalus, užkabinėjo vietines moteris. Arklių

Major-General William Elphiston

lenktynės, mėgėjiško teatro vaidinimai - kariuomenės gyvenimas užimtoje teritorijoje atrodė geras. 1840m. pabaigoje britų pasiuntinys rašė, - „šalis tyli nuo Dan iki Beersheba(Byršyba)“, aklas ženklams, kad gentys renkasi kalnuose, ir vadovaujamos Dost Mohammed sūnaus Akbar Khan, ruošiasi sukilimui. Kraujas buvo pralietas 1841m. spalį, sukilėliams užėmus Burnes namą ir nukankinus jį myriop. Maištai išplito po visus užimtus rajonus, ir britai, prarandę kontrolę, buvo išvyti iš šalies pražūtingu pasitraukimu iš Kabulo.

Pirmasis anglo-afganų karas yra prisimenamas kaip pražūtingas britų armijos pasitraukimas iš Kabulo. Armija buvo vadovaujama nekompetetingo Viljamo Elfinstono(William Elphinstone), paliepusio ir nuolat negaluojančio generolo ties pensijos riba, iš kurio šaipėsi tiek jo pavaldiniai, tiek britų įgaliotinis Shan Shuja teritorijai Macnaghten. Prasidėjus riaušėms Kabule Elfinstonas dvejojo. Jo stovykla buvo tolėliau nuo miesto, ir tapo iškart apgulta. Padėtį blogino ir anksčiau priimtas sprendimas- laikyti stovyklos atsargas prie perimetrinės sienos. Bandymai išsivaduoti buvo nesėkmingi. Ir vis daugėjo genčių prisijungusių prie maišto ir stovyklos apgultyje. Afganų „snaiperiai“ savo geresnėmis toliašaudėmis muškietomis (jezail) galabijo britus. Padėtis buvo beviltiška. Macnaghten bandė tarpinikauti, paperkant Dost Muhammedo sūnų Akbar Khan, bet sąmokslas buvo atskleistas. Macnaghten buvo nužudytas, o jo kūnas pakabintas viešai paniekai turguje. Elfinstonas galiausiai buvo priverstas sutikti su reikalavimu palikti Kabulą, palikdamas susituokusių kariškių šeimas kaip įkaitus už saugų pasitraukimą iki Indijos sienos. 1842m sausio 5d. 4500 karių ir 12 000 britiško gyvenimo pasekėjų išėjo į atšiaurią žiemą. Netrukus jie buvo užpulti Ghilzai genčių, disciplina ėmė byrėti – žygiavimas pavirto į chaotišką traukimasi. Vien per pirmąsias penkias dienas nuo šalčio ir užpuolimų žuvo apie 12000 atsitraukiančių. Kuo sparčiau mažėjo gyvųjų skaičius, tuo užpuolikų reidai tapo drąsesni. Nusilpusi ir alkana armija dar sugebėjo surengti paskutinį pasipriešinimą Gandamakke, bet nesėkmingai. Sausio 13d. armijos chirurgas Dr. Viljamas Braidonas (William Brydon) išsekęs ir vos gyvas atšlubavo į garnizoną Dželalabade - vienintelis likęs gyvas kariškis, parnešęs gėdą ir nelaimę į britų imperiją.

* * *

Po metų britai vėl pasiuntė pagiežingą armiją užimti Kabulą, bet suprato, jog galutinai užimti Afganistano nepavyks. Dost Mohammed gražintas į sostą, jam išmokėta riebi subsidija. Jis suformavo pirmąją afganų nacionalinę armiją, gražino šaliai Afganų Turkestano teritoriją. 1860m baigė atstatyti Heratą, kur mirė ir buvo palaidotas Gazar Gah šventovėje.

Sher Ali ir „Geležinis Emyras“

Po emyro mirties prasidėjo įprastas sumišimas. Šer (Sher) Ali užėmė Kabulą 1869m. Kaip ir Dost Mohammed, į valdžią jis atėjo kylant įtampai tarp imerijų. Rusija buvo nesenai aneksavusi Bukharą ir Samarkandą. Kai 1878m. Šer Ali sulaukė pasiuntino iš Maskvos, Londonas jau buvo pateikęs reikalavimą isteigti nuolatinę misiją Kabule svartymams neduodamas laiko. Taip buvo pradėtas Antrasis Anglo-Afganų karas. Kaip parodė tolimesni įvykiai iš 1840m katastrofos, pamokos nebuvo išmoktos. Vos britų pasiuntinys Cavagnari atvyko

vadovauti Kabulo karinėms pajėgoms, jį nušovė afganų kareiviai, maištaujantys dėl užmokesčio. Vėl buvo pasiūta armija iš Indijos bėdai malšinti - ką jie ir padarė, sukeldami terorą Kabule masiniais areštais ir egzekucijomis. Kita britų kariuomenės dalis buvo pasiusta į Maiwand, netoli Kandaharo. Nors afganų reguliarioji kariuomenė buvo galiausiai sumušta, britai nusprendė, kad jiems gana. Iškvieštas iš tremties Bukharoje emyras Abdur Rahman Khan užėmė sostą. Jis nutraukė visus ryšius su rusais, o iš britų pareikalavo, kad nebūtų kišamasi į šalies vidaus reikalus atsisakant visų jų pasiutinių ir patarėjų rūmuose. Britai tik apsidžiaugė galimybe išsinešdinti: pasirašė taikos sutartį ir išžygiavo atgal į Indiją.

Abdul Rahman Afganistaną vienijo su žiauriu pasiryžimu, taip užsitarnaudamas tautoje „Geležinio Emyro“ vardą. Jis tinkamai panaudojo britų subsidiją galingos kariuomenės suformavimui, kurios dėka nukariavo maištingus regionus, sugriaudamas senasias genčių monopolijas. Virš 10 000 Ghilzai šeimų buvo perkeltos į šiaurę, kaip prevencija bekylančiam sukilimui rytuose. Pirmą kartą Afganistano istorijoje Abdur Rahman pasiskelbė, jog jo valdymas - Šventoji teisė. Šventikų mulų teisė buvo apribota, ir ivesta vyriausybės kontroliuojama šariato teismo sistema. Aukščiausiems šventikams ėmus prieštarauti, jis juos palenkė savo pusėn regdamas kampanijas prieš šiitų Hazarus, nukariaudamas bei atversdamas į islamą pagonių gentis iš Kafiristano. 1893m Kafiristanas pervadintas Nuristanu - „Šviesos žemė“. Pirmasys buvo sukurta efektyvi, mokesčius renkanti šalies administracija. Visa tai pasiekti „Geležiniui Emyrui“ pavyko per kraują ir pasiryžimą. Khan

Abdur Rahman Khan.

Abdur Rahman teigė, jog Afganistanas užtektinai prisiragavęs svetimšalių kišimosi, propagavo ksenofobiją (svetimšalių baimę) ir izoliaciją. To meto modernūs išradimai - geležinkelis, telegrafas - buvo griežtai atmesti, o užsienio prekiautojai ir amatininkai neileidžiami. Nepaisant to, emyras laikėsi savo įsipareigojimų britams: kai 1885m. rusų armija pasiekė afganų sieną šalia Herato (sukeldama „Pajndeh krizę“), jis tvirtai stjo Londono pusėn. Negti neprieštaravo garsaus Musalla komplekso nugriovimui, kad gynėjai turėtų platesnį šaudymo sektorių prieš besiverdžiančius rusus. Kai karas neįsiliepsnojęs užgėso, jis leido britams apsistoti šalies šiaurinėje dalyje, pasienyje su Rusija. Po 2 metų, 1893m. pritarė „Durand Linijos“ nubrėžimui – sienai, kuri kirta Paštun regioną tarp Afganistano ir Britų Indijos. „Durand Linijos“ nepripažino nė viena paskiau sekusi Afganistano vyriausybė, dėl jos ginčijamasi iki šiol.

„Kaip gali tokia maža jėga kaip Afganistanas, kuris yra kaip ožka tarp dviejų liūtų, ar kviečio grūdas tarp gviejų girnapusių, išlikti nesumaltas į dulkes“.

1900m. emyras Abdur Rahman Khan.

Emyras Sher Ali Khan

Modernizacijos eksperimentai

1901m. Abdur Rahman pakeitė jo sūnus Habibullah. Tai retas Afganistane taikus sosto perdavimas. Habibullah matė poreikį modernizuoti šalį: jis steigė mokyklas, kuriose buvo pritaikyta moderni Mahmud Beg Tarzi mokymo programa, statė fabrikus ir tiesė kelius. Tam didžiulę įtaką darė Mahmud Beg Tarzi - pirmojo šalies laikraščio įkūrėjas, nacionalinis mąstytojas, reformistas. 1907m. Habibullah atmetė anglo-rusų konvenciją, kuri numatė Afganistaną kaip buferinę zoną tarp imperijų, nė nepasitarus su šios šalies valdovu. Prasidėjus I Pasauliniui karui, Habibullah flirtavo su vokiečių – turkų delegacija, kuri ketino pradėti karą Indijoje, bei siekė ryšių su naująja Sovietų Sąjunga. Habibullah buvo nušautas 1919m. pradžioje. Habibullah brolis Amanullah perėmė sostą ir dar stipriau keliavo modernizacijos keliu. Pirmas jo, kaip karaliaus (emyro titulas jam atrodė nebetinkamas XXa.), veiksmas buvo išprovokuoti anglus Trečiajam anglo-afganų karui. Šis karas truko mažiau nei mėnesį - prasidėjo ir baigėsi 1919m. gegužį. RAF (*Royal Air Force* - Karališkosios Oro Pajėgos) bombardavo Kabulą ir Dželalabada, bet į aktyvesnius veiksmus britai, dėl I Pasaulinio karo sukeltos įtampos, nedrįso kištis, ir paprašė taikos. Taikos sutartis suteikė Afganistanui pilną laisvę kontroliuoti savo diplomatinis ryšius - po šimtmetį trukusio „Didžiojo žaidimo“ Amanullah atkovojo visišką Afganistano nepriklausomybę.

Jis išvyko į 8 mėn. kelionę po Europą, bet namie baimė ir pasipriešinimas burbuliavo su kiekviena atkeliavusia istorija apie jo skrybeles ir automobilius. Dar didesnis triukšmas kilo, kai leido karalienei Soraya pasirodyti viešumoje be galvos apdangalo ir dėvint suknelę be rankovių. Pasklido kalbos, jog jis leidžia europiečiams importuoti mašinas, kurios daro muilą iš žmonių lavonų. Šalis sukilo maištu, ir Amanullah armija, mirtinai nusilpusi dėl prarastų britų subsidijų, nebegalėjo išlaikyti tvarkos. 1929m. pradžioje karalius patraukė į tremtį, užleisdamas sostą tadžikui Bacha Saqao. Šis mažiau nei po metų buvo nuverstas generolo Nadir Khan, kuris taip pat pasiskelbė karaliumi. Nors ir nebūdamas karališko Amanullah giminės kraujo, bet Durrani Puštunas, jis iskart nutraukė bet koki šalies modernizavimą. Bet 1933m. neprabuvęs soste nei ketverių metų, buvo nužudytas. Sostą užėmė jo sūnus paauglys Zahir Shah. Jam valdant Afganistanas pamažu darė progresą įvedant edukacinę reformą; galvos apdangalas tapo savanoriškas. 1964m. nauja konstitucija pavertė šalį konstitucine demokratija. Daug išvalgos reikalaujančios reformos buvo prižiūrimos ministro pirmininko Mohammed Daoud, kuris buvo karaliaus pusbrolis. Kaip ir jo protėviai, Daoud žaidė žaidimą: kviesdamas TSRS ir JAV bendradarbiavimui, kad būtų plėtojamas verslas ir amatai, tuo pačiu žvangino kartais Pakistane dėl Durand linijos. 1973m. jis klastingai nuvertė savo pusbrolių, prieš tai užsitikrinęs džirga (jirga - genčių atstovų susirinkimas)paramą, perrašė konstituciją ir pasiskelbė šalies prezidentu.

Afganų komunistai

Nors Daoud palaikė stiprius ryšius su sovietais, jis siekė stiprinti šalies neutralumą, apsilankydamas JAV ir Irane. Sovietai skausmingai regavo, nes buvo daug investavę afganų armijos parengimui, taip pat afganų komunistinių užuomazgų - Afganistano Žmonių

demokratinės Partijos (AŽDP) kūrimu. Bet netgi pradinėje stadijoje partija suskilo į du besivaidijančius blokus: KHALQ („Žmonės“) ir Paštunų remiamą PARCHAM („Vėliava“ arba „Vardas“) Muhamedo Daud

Muhamedo Daud vyriausybę įėjo net 7 komunistų ministrai priklausantys vienai LADP frakcijai, iš nuosaikaus charakterio, Paržam (*Vėliava*). 1975 m. netikėtai pasisukus Afganistano politikai, pradėta riboti komunistų įtaka tarptautinei politikai – Muhamedas Daudas pradėjo sudarinėti ūkines sutartis su vakarų valstybėmis, taip pat Iranu ir Indija. Be to, nors bendradarbiavimas su TSRS truko toliau, matėsi požiūrių skirtumai tarp Kabulo ir Maskvos kas keitė TSRS įtaką Afganistano politikai. Tai buvo pagrindinė priežastis kitam kariniam perversmui (vadinamajai balandžio revoliucijai), per kurią 1978 m. balandžio 27 d. Muhamedas Daudas buvo nuverstas. Nenorėdamas pasiduoti, prezidentas žuvo su visa šeima per prezidento rezidencijos šturmą vykdytą 1978 m. balandžio 30 d. kurio metu buvo naudojami tankai ir lėktuvai. 1978 m. balandžio 30 d. oficialiai sukurta Afganistano Demokratinė Respublika – tą pačią dieną jos vadovu tapo Nuras Mohamedas Tarakis, komunistų politikas priklausantis Chalkui (*Žmonės*), radikaliai LADP frakcijai.

Nuo 1978 m. marksistinė valdžia vedė glaudžios sąjungos su TSRS politiką. TSRS pirmoji pripažino naują valdžią pasirašydama bendradarbiavimo sutartį. Nuras Muhamedas Tarakis vienu metu paskelbė radikalių visuomeninių pasikeitimų planą, kurie turėjo privesti prie tradicinių ir struktūrinių visuomenės pasikeitimų. Nuspręsta spartinti valstybės industrializaciją ir pasaulietinimą nesikaitant su visuomeninėmis-ūkinėmis realiomis ir tradicijomis. Be to, nurašyti kaimo ūkių išskolinimai, apsunkinta hipotekų veikla ir įvestas privalomas švietimas vaikams, vykdytas masinis politinis teroras ir agresyvi antireliginė kampanija. Buvo viešai deginamas Koranas, žudomi islamo imamai, ar išžudomi ištisi klanai – atstovaujantys daugiausiai Šiitus. Taip pat buvo draudžiama praktikuoti visas kitas religijas.

Herato miesto subombardavimas

Afganų komunistų represijos, suprantama, sukėlė visuomenės pasipriešinimą. Iki 1979 m. kovo mėnesio antikomunistiniai protestai, kuriuose pagrindinį vaidmenį vaidino islam, išsiplėtė per visą valstybę. Pasipriešinimo viršūnė buvo žudynės Keralos kaime, kurioje afganistaniečių armija nužudė apie 1700 gyventojų – visi buvo sušaudyti, o kūnai sunešti į duobes ir užpilti. Per trumpą laiką kontrrevoliucionieriai, vadovaujami Ismaelio Chano (buvusio Afganistano vyriausybės armijos karininko), kontroliavo Herato miestą, jame žudė tarybinius vadovus ir atiminėjo valdžią iš komunistų aplinkiniuose rajonuose. Kur Muhamedas Tarakis ir Afganistano komunistai paprašė TSRS realios pagalbos, kai situacija palaipsniui tapo nebevaldoma. 1979 m. kovo mėnesį tarybiniai Migai subombardavo Herato miestą, kuriame žuvo nuo 5 iki 25 tūkstančių žmonių kai jame gyveno apie 200 000 žmonių. Paskui į miestą įsiveržė Afganistano armija, kuri toliau žudė ir suiminėjo politinius priešininkus.

Herato ataka tik dar paaštrino konfliktą – po mėnesio afganistaniečiai vėl paprašė TSRS pagalbos, iki 1979 m. gruodžio tokių prašymų buvo apie 20. Jiems buvo duota daug karinės amunicijos (kaip pagal afganistaniečių armijos galimybes) kurios vertė 53 milijonai rublių; 140 minosvaidžių, 90 šarvuotos technikos, 48 tūkstančius šaunamųjų ginklų, 1000 granatsvaidžių ir 680 aviacinių bombų. Taip pat 100 napalmo talpų ir 150 mažesnių bombų. Atsisakyta suteikti cheminio ginklo ir malūnsparnių.

Masinis teroras

Gavęs tarybinę pagalbą (taip pat apie 5000 karinių patarėjų), afganistaniečių režimas nusprendė likviduoti visą opoziciją, sunaikinant ištisus kaimus. Dėl kankinimų ar trėmimų į koncentracijos stovyklas (pvz., kalinių kompleksas *Pol-e-Czarki* rytų Kabulo dalyje) žuvo apie 100 000 žmonių, o 500 000 afganistanų pabėgo į kitas valstybes. Sunaikintas visas valstybės intelektualų elitą – mokytojai, poetai, mąstytojai buvo siunčiami mirti be teismo, dažnai tik nurodžius Afganistano slaptosios policijos karininkui.

Tuo pačiu laiku prasidėjo vidiniai Afganistano komunistų partijos LADP pasikeitimai. Radikalus sparnas Chalk visiškai įgavo persvarą prieš nuosaikų Parczam, kurio nariai buvo išsiųsti kaip ambasadoriai į rytų bloko valstybes - pavyzdžiui, Babrakas Karmalis buvo priverstas išvažiuoti į Čekoslovakiją. 1979 m. rugsėjo 10 d. LADP vadovu tapo Hafizulahas Aminas. Keletą dienų vėliau buvo duotas įsakymas likviduoti vidinę partijos opoziciją – taip pat iki tol buvusį Afganistano premjerą Nur Muhamedą Tarakį, kuris buvo nužudytas 1979 m. rugsėjo 14 d. iš karto grįžęs iš Maskvos.

Sovietų invazija

1979m. TSRS CK sprendimu Afganistane įvesta tarybinė armija. Jos kontingentą sudaro apie šimtas tūkstančių įvairios paskirties dalinių kareivių ir karininkų. Pretekstas - internacionalinė pagalba broliškai tautai. O tikrovėje - baimė, kad vidinių neramumų ir partijų vadovų rietenų draskomi afganų tautos lyderiai kreipsis pagalbos į NATO bloko šalių narius ar kitas priešiškas šalis. Vakarų šalių pagalba ir jų dalinių atsiradimas TSRS pašonėje sudarytų tam tikrą keblumą. Tiksliau įvesti ribotą savo karių kontingentą, nes Afganistanas ribojasi su Iranu, Pakistanu, Kinija, Indija.

Tarp kapitalizmo ir komunizmo ideologijas palaikančių šalių tebevyko šaltasis karas. JAV kariniai specialistai, išstudijavę padėtį Afganistane, rekomendavo savo šalies senatui padidinti pagalbą nuo 300.000 dolerių iki milijardo besikuriančiai ginkluotai Afganistano opozicijai. Siekti, kad jėgų santykis būtų keturi maištininkai prieš vieną sov. kareivį, išnaudojant vietinių drąsą ir religinius ypatumus.

JAV politiką Afganistano adžvilgiu parėmė didesnė dalis islamo pasaulio ir visos NATO šalys. Pakistano, Irano teritorijose įkurtos karinės stovyklos, kuriose vakarų šalių kariniai instruktoriai ėmė ruošti ir partizaniniam pasipriešinimui už Alachą mirti pasiruošusius modžahedus. Paskelbtas DŽICHADAS.

Karas užtrunka dešimt metų, vien TSRS netenka apie dvidešimt tūkstančių karininkų ir kareivių žuvusiais, sužalotų – triskart daugiau. Manoma, kad Afganistane per sovietinę okupaciją žuvo, buvo sužalota ar neteko pastogės pusė šalies gyventojų.

Afganistane dislokuotos sovietų armijos dalinių vadai jau pirmaisiais metais susidūrė su nenumatytais sunkumais: armiją sudarė ne profesionalai, o 18-20 m. šauktiniai ir nedidelis nuošimtis karininkų bei lygtinių. Nei kareiviai, nei karininkai nebuvo moraliai paruošti karui: juos tiesiog be jokių instruktažų ir psichologinio paruošimo iš dislokacijos bazių sąjungoj

sausuma arba oru permetė į Afganistaną ir tiesiog į mūšį. Be to – mažai supažindinę apie vietinę religiją ar papročius. Ir jau pirmose armijos operacijose, tiesioginio kontakto su vietiniais metu nežinodami musulmoniškų papročių savitumo, pridaryta daug nepataisomos žalos. Kareivių gerbuviu nebuvo tinkamai pasirūpinta, jie šalo palapinėse, prastas maitinimas. Net kuklių atlyginimų pirmus pusę metų iš viso nemokėjo. Kareiviai, bėgdami nuo niūrios kasdienybės, ėmė naudoti narkotikus - hašišą (kurio Afganistanas pagamina tiek, kad net karo metais iš pardavimo uždirba keliasdešimt milijardų dolerių). Prasidėjo plėšikavimai: iš vietinių atiminėjami pinigai, laikrodžiai, magnetofonai, plėšiamos smulkios parduotuvės. Dalinių vadovybė ėmėsi įvairiausių būdų šios problemos sprendimui: kariai baudžiami įvairiomis statutinėmis nuobaudomis, politrukai supažindina kareivius su karinio kodekso straipsniais, stambesniuose junginiuose atsiranda “osobistai” –(ypatingasis skyrius) pradeda kelti baudžiamąsias bylas prasižengėliams.

Garsus tadžikų vadas Ahmad Šach Masud, ilgai ir sėkmingai vadovavęs Painšero slėnio gynybai, apie savo priešus- tarybinius karius, užklaustas korespondentų atsakė: “Gerai fiziškai ir taktiškai paruošti, labai gera karinė technika, bet per jauni...”

Sovietų invazijos priešistorė

1973m. paskutinį afganų karalių Zakirą Šachą nuvertė jo svainis, buvęs ministras pirmininkas Muhamadas Daudas, paskelbęs šalį respublika. 1975m. įvyko pirmasis sukilimas, kurį iniciavo islamistai. Jis buvo žiauriai numalšintas. 1978m. balandį Kabule vyko demonstracijos, su kuriomis vėl susidorota. Balandžio 28 d. maištininkai įsiveržė į prezidentūrą. Prezidentas Muhamadas Daudas nužudytas kartu su šeima, artimaisiais ir prezidentūros darbuotojais. Šalies vadovu tapo demokratinės liaudies partijos lyderis Naoras Muhamadas Tarakis. Islamistai pasibaisėję: moterims įsakyta nebenešioti čadry, iškeltos raudonos vėliavos. Dvasininkijos lyderiai pasipiktinę. Už tai jie šaudomi ar deginami gyvi miesto aikštėse. Naujosios valdžios prašoma Maskva atsiunčia į šalį apie 5000 karinių ir kitų sričių specialistų. 1979 m. kovo 15 d. Herato mieste maištas. Maištininkų pusėn pereina 17-toji pėstininkų divizija. Išžudyti divizijos karininkai ir rusų patarėjai. Miestas kontroliuojamas sukilėlių. Gegužės mėnesį Kabule demonstracijos, armija panaudoja jėgą. Demonstracija virsta maištu. Žudomi sovietiniai patarėjai ir jų šeimos. Šešiasdešimčiai žmonių nukertamos galvos ir užmautos ant kuolų nešiojamos po gatves. Tarakis prašo Sovietų armijos įsikišimo. Sovietai delsia, bet kariniai specialistai tiria ir analizuoja padėtį. Išvada – armijos įvesti galimybių nėra, galima pagalba ginklais, technika, maistu. Ir jau rugpjūčio pradžioje į Bagramą (60 km nuo Kabulo) atvyksta pirmoji karinės technikos siunta ir Ošo desantinio pulko batalionas, specializavesis kovai kalnuotose vietovėse. Rugsėjo 11d. Kabulo aerouoste iš Maskvos grįžtantį Tarakį pasitinka jo dešinioji ranka ir, kaip jis pats save vadina – mokinys, ministras pirmininkas Hafizulatas Aminos. Kol prezidentas viešėjo Maskvoje, Aminos perėmė valdžią į savo rankas. Rugsėjo 14 d. partijos vadovybei spaudžiant, Tarakis nušalinamas nuo pareigų. Tą pačią naktį Aminos pasmaugia prezidentą ir išžudo visą jo šeimą. Po keletos dienų jau Aminos skuba į Maskvą prašyti karinės pagalbos, nes po visų represijų padėtis šalyje nebekontroliuojama. Sovietai vis dar delsia. KGB agentai infiltruoti į Amino aplinką. Sukurta versija, kad besimokydamas Aminos buvo užverbuotas CŽV.

Gruodžio 27d. KGB agentas virėjas įdeda nuodų, nuo kurių Aminos būtų miręs, bet iškviesti du rusų gydytojai (neinformuoti apie KGB pasikėsinimą) laiku suteikia medicininę pagalbą. Tuo metu 300 rinktinių Amino karių saugomus Chatš Bek(karaliaus rūmai) ėmė šturmuoti 150

Sovietų armijos karių. Diversinę grupę sudarė 24 KGB karininkai iš ALFA, ZENIT ir PERO skyrių, treniruoti spec. operacijoms, - KGB karininkų elitas. Taip pat Ferganos ir Vitebsko desantiniai batalionai ir musulmonų korpusas – specialios paskirties būrys suformuotas iš sovietinių uzbekų, tadžikų ir kirgizų. Prasideda operacija kodiniu pavadinimu ŠTORM 333. Vitebsko desantinės divizijos vienu metu buvo suduoti smūgiai ir užimti visi strateginiai punktai esantys Kabule ar jo prieigose. Tai slaptosios policijos, saugumo, armijos štabai. Užimti kalėjimai, tele ir radio stotys, hidroelektrinės. Didesnio pasipriešinimo sulaukta prie Amino rūmų. Per pirmąsias minutes vien ALFA grupėje 2 žuvo, 13 buvo sužeisti. Visi puolantieji buvo apsirengę Amino armijos uniformom, tik skiriamieji ženklai – balti raiščiai ant abiejų rankų. Išiveržę į rūmus naudojo „šluojančią“ taktiką: atidarius bet kurios patalpos duris, metamos dvi trys granatos, po sprogimų automatų serijomis apšaudomas visas kambarys, spintos. Tokia taktika apsaugo savo karius, bet nereikalingų aukų neišvengta: Aminą nuo apsinuodijimo gydę gydytojai dar tebebuvo rūmuose. Prasidėjus šturmui vienas iš jų pulkininkas Kuznickenka pasislėpė spintoje ir buvo suvarpytas ALFA grupės kovotojų kulkų. Žuvo ir du mažamečiai Amino sūnūs. Per šurmą Aminas vien su apatiniais marškiniais, pastvėręs automata, bėgo prie lifto, kurio šachtoje buvo slaptos durys į tunelį, vedantį iš rūmų, bet nespėjo....

Rūmai buvo paimti per 1,5 val. Į Afganistaną dviem srautais – per Termežą ir Kušką – pajudėjo prie sienos stovėję daliniai į nurodytas naujos dislokacijos vietas. Per trumpą laikotarpį buvo įvykdyta aštuoniolikos milijonų turinčios šalies okupacija. Ši karinė operacija įtraukta į pasaulinius karo strategijos katalogus, kaip pavyzdinčiai vykusiai .

Naor Muhamad Taraki

Hafizula Amin

Babrak Karmal-iki1986

Dr. Najibulah

Najibulah pakartas Herate kartu savo broliu 1989m.

Tadž beko rūmai

Sovietų armijos invazija

1986m. padėčiai vis blogėjant ir maištininkams ėmus kontroliuoti vis didesnius šalies plotus, Maskva mėgina gelbėti padėti Babrak Karmal (buvo išgabentas į TSRS ir baigė savo dienas Pamaskvio viloje) pakeisdami kitu savo statytiniu buvusių slaptųjų tarnybų šefu Najibulah. Bet 1988 m. opozicija jau kontroliavo didžiąją šalies dalį ir perėmė karinę iniciatyvą į savo rankas. 1988 m. balandžio 14 d. Ženevoje buvo pasirašytas Afganistano, Pakistano, TSRS ir JAV susitarimas, kuriuo remiantis TSRS buvo priversta iki 1989 m. vasario 15 d. išvesti savo kariuomenę iš Afganistano. Taip pasibaigė 10m. trukęs Afganistano- TSRS karas. Nepaisant to, TSRS remiama Afganistano prosovietinė vyriausybė dar laikėsi iki 1992 m. pradžios.

TSRS statytinio Najibulah likimas nepavydėtinas,- jis kartu su broliu Herate buvo pakartas ant šviesaforo stulpo.

Talibano atsiradimas žlugimas ir Al-Qaeda

Talibanas (arba **Talebanas**) (farsi: **طالبان** – mokiniai, žinių siekėjai) – sunitų musulmoniškasis judėjimas.. Jo ištakos Pakistano Islamabado mieste. Finansuojamas Saudo Arabijos ir JAV per Pakistano slaptąsias tarnybas, judėjimas greitai igijo svarią jėgą ir pradėdant nuo 1996 m. iki 2001 m. jau užkariavo ir valdė didžiąją dalį Afganistano. Talibano valdomas, Islamiškasis Afganistano Emyratas sulaukė diplomatinio pripažinimo tik iš trijų valstybių: Jungtinių Arabų Emyratų, Pakistano ir Saudo Arabijos. Beveik 98% Talibano narių, įskaitant grupuotės lyderį Mohamedą Omarą, sudaro Afganistano ir Šiaurės Pakistano puštūnai, likusią dalį sudaro savanoriai iš įvairių Eurazijos šalių. Šalyje įvedė griežtą šariato teisę (Islamo religinė teisė; visuma teisės normų, reguliuojančių Islamo išpažinėjų santykius religinėje, politinėje ir kitose srityse)

1989m. paskutiniems sovietų tankams palikus Afganistaną, tarptautinė bendruomenė nūsiskuto palikdama šalį chaosui – pilietinis karas.

Mullah Omar

Osama bin Laden

Al-Qaeda – islamo fundamentalistų tarptautinė teroristinė grupuotė. Vykdo teroristines operacijas visame pasaulyje. Al-Qaeda buvo sukurta 1988 m. vasario mėn. Afganistane ir buvo skirta kovoti su sovietų įsiveržimu. Po sovietų armijos išvedimo iš Afganistano Al-Qaeda savo veiksmus nukreipė prieš JAV, Vakarų pasaulį ir jo sąjungininkus arabų šalyse. 1998 m. Osama bin Ladenas pareiškė, kad Al-Qaedos pagrindu bus sukurtas „Tarptautinis islamo Džihado frontas prieš hebrajus ir kryžiuočius“. Al-Qaeda išpažįsta „Globalaus Džihado Salafi“ idėjas.

Tuomet Al-Qaeda bendradarbiavo su egiptiečių teroristine grupuote „Egipto Islamo Džihadas“. Birželio 2001 m. ši partnerystė buvo įforminta ir dvi teroristinės grupuotės susijungia į vieną – *Qaedat al-Jihad*.

Bin Ladenas sugebėjo paversti terorizmą universaliu įrankiu kovojant su Vakarų įtaka Islamo pasauliui. „Al-Qaeda“ unikali tuo, kad grupuotė sugebėjo kontroliuoti ir suvienyti daugybę kitų iki šiol nepriklausomų teroristinių grupuočių

Osama bin Muhamedas bin Avadas bin Ladenas (labiau žinomas kaip **Osama bin Ladenas** gimė 1957 m. kovo 10 d. Rijade) - teroristinės organizacijos „al-Qaeda“ įkūrėjas, kovojęs prieš sovietų armiją, buvo sužeistas. **Jis** ir daug kitų bendraminčių buvo ta jėga, kuri ieškojo savęs garsioje dviejų sistemų opozicijoje, pritariant tai vienai, tai kitai sistemai. Iširus TSRS Rytai buvo pasiruošę tapti savarankiška jėga, klausimas buvo tik, kas taps vienijančiu pagrindu po žalia Islamo vėliava. Pagrindinė kliūtis įgyvendinti šias idėjas-JAV ir NATO

Bin Ladenas tezes: „Amerika – blogio imperija, pasaulinio veidmainiavimo centras, šėtoniška superkorporacija, grobstanti visą pasaulį ir verčianti jį šokti pagal savo dūdelę“.

Talibano lyderiai, valdę Afganistaną 1996-2001 m., suvokė narkotikus kaip „nelaimę“ Vakarams, kaip priemonę destabilizuojant jų visuomenes, o narkotikų gamybą – kaip ginklą kovoje prieš anti-islamišką pasaulį. Kol Talibano režimas siekė tarptautinio pripažinimo, jų lyderis Mullah Omar 2000 m. uždraudė aguonų auginimą.

2001 m rugsėjo 11 d. teroristiniai išpuoliai JAV

2001 m. rugsėjo 11 d. devyniolika teroristų, susijusių su Al-Qaeda^[3] užgrobė keturis komercinius keleivinius lėktuvus. Kiekvienoje užgrobėjų grupėje buvo po vieną asmenį, mokėjusį pilotuoti lėktuvą. Lėktuvų užgrobėjai du iš lėktuvus į nukreipė į Pasaulio prekybos centrą Niujorke, po vieną į kiekvieną bokštą dvynį, kurie netrukus po smūgių sugriuvo ir apgadino aplink esančius pastatus. Trečią lėktuvą užgrobėjai nukreipė į Pentagoną netoli Vašingtono. Ketvirtas lėktuvas nukrito keleiviams pabandžius perimti lėktuvo kontrolę iš teroristų. Netrukus po lėktuvų smūgių į Pasaulio Prekybos Centro bokštus, kad atsakomybę prisiimtų Osama bin Laden vadovaujama Artimųjų rytų grupuotė Al Qaeda.

Jausdamas milžinišką palaikymą ne tik šalies viduje, bet ir išorėje JAV prezidentas G. W. Bushas netrukus pareiškė, jog visiems atėjo laikas apsispręsti su kuo jie: „arba jūs su teroristais, arba su mumis“ – neutralumo, regis, likti negalėjo. Įvykdyti invaziją į Afganistaną, kur, kaip manyta, buvo didžiausias teroristų židiny, nebuvo sunku. Kiek vėliau (2003)JTO, suteikė NATO mandatą padėti Afganistano vyriausybei įtvirtinti savo valdžią visoje šalies teritorijoje. Paprastai kalbant, tai iš esmės reiškia, jog JAV bei sąjungininkams buvo leista pasilikti Afganistane ir tvarkytis, kaip jie mano esant reikalinga. Daugumos Europos šalių vadovai taip pat sutiko prisidėti prie JAV kuriamos koalicijos prieš terorizmą. Jeigu tikėtume JAV pateikiamais duomenimis, 2002 metų birželį, t.y. tuomet, kai vyko karinė operacija Afganistane, Amerika turėjo 69 sąjungininkes. Savaime aišku, ne visų jų indėlis buvo vienodas, tačiau, kalbant konkrečiai apie Europos valstybes, dauguma jų, ką įrodo JAV Gynybos departamento pateikiami duomenys, prisidėjo ne tik žodžiais, tačiau ir svariais darbais. Taigi G. W. Busho idėja, jog pasaulyje neliktų neutralių valstybių terorizmo ir teroristų atžvilgiu, regis, išsipildė su kaupu.

2001 m. spalio 7 d. pradėdamas karas prieš Afganistaną (kuris tęsiasi iki šiol).

Po 13m. pasistengta nebekartoti tos pačios klaidos- progresas švietime ir politiniuose procesuose(sėkmingi Prezidento ir parlamento rinkimai). Kabulas ir kiti didesni miestai suklestėjus prekybai pamažu ima atsigauti. Šalyje sąlygiška taika. Karo vadų pakvietimas į valdžią, kurių paslaugos buvo atmestos 1990m. rodo kad Afganistanas gali turėti taiką ir teisingumą, bet ne vienu metu. Ekonominis klestėjimas nepasiekė kaimo vietovių, kur gyvena didesnė dalis afganų. Vystimosi programas ignoroja Paštunų regionas.

Afganistano kalnuotumas ir genčių daugybė visad trukdė sukurti stiprią centrinę vyriausybę ir tarptautinės bendruomenės pagalba šioje srytyje nebuvo itin sėkminga. Šalies ekonomika smarkiai priklausoma nuo pašalpų. Vien 2006m šalyje nelegaliai buvo pagaminta 6100 tonų opiumo, sumai kas sudaro daugiau nei pusę legalios ekonomikos vertės. Tik Anglijos gatvėse virš 90proc. heroino yra iš Afganistano.

Pakistanas žaidžia gvigubą žaidimą su Afganistanu. Islamabadas svarbus partneris kovoje su terorizmu(viešumoje), tačiau suteikinėja prieglobstį Talibano vadams. 2006m. pasirašyta Vazaristano sutartis norint numalšinti genčių sukilimus Pakistano teritorijoje, suteikiant prieglobstį talibano kariams kurie dalyvauja išpuoliuose pietiniame Afganistane. Ilgus metus

Pakistano kariuomenė ir saugumo tarnybos pro pirštus žiūrėjo į talibų ir kitų fundamentalistų veiklą. Religinių mokyklų, vadinamųjų madrasų, mokiniai buvo siunčiami į Indijos valdomą Kašmyrą vykdyti teroristinius antpuolius ir skatinti pasipriešinimą. Vašingtono spaudžiamas, Pakistanas sulaikydavo ir amerikiečiams perduodavo iš Afganistano bėgančius arabus bei kitus džihadistus. Bet talibai nebuvo sulaikomi, nes jie buvo laikomi potencialiais sąjungininkais. Pakistano saugumas globojo talibų vadą Mullah Omara, kuriam buvo leidžiama gyventi Pakistane, Kvetos mieste.

SSRS žlugimas ir naujų supervalstybių politinėje arenoje atsiradimas, atnaujino ketinimus Centrinės Azijos užkariavimui, taip ir nepadarę išvadų iš „Didysis Žaidimas“ nesėkmingų kompanijų. Šįkart prisidengdami humaniškais šūkais- „Internacionalinė pagalba(nepavykusi soviet invazija) ir „Taikos palaikymo misija“ vieni nesėkmingai baigė, kiti pradėjo „Didysis Žaidimas- 2“. Afganistanas ir vėl tapo politiniu intrigu objektu, tik šįkart ne tik dėl geografinės padėties o ir dėl dujų, naftos, ir dėl kylančio radikalaus islamizmo.

Bijokite mano avilio, jame yra bičių, bet nėra medaus.- Achmad Sash Durani- „Baba“ – „Afganistano Tėvas“.

Patarimai norintiems keliauti po Afganistaną.

Žmonių skaičius 31 milijonas (2006m. duomenys ?) Populiacija iki 14 metų – 14 mil. Pabėgėlių kitose šalyse apie 2 mil. Suaugusių raštingumas- 36 proc. Kūdykių mirtingumas 160 iš 1000.

Eksportuoja opiumą, rankomis austus kilimus, riešutus, vilną, brangakmenius. Importuoja maistą, naftos produktus, tekstilę, mašiną.

Geriausias metų laikas ekskursijoms į Afganistaną: balandis- ankstyvas birželis ir rugsėjis- spalvis. Pavasarį šiaurinis Afganistans sužaliuoja ir pražysta. Ruduo derliaus metas: melionai šiaurėje, vynuogės- Shomali Plain, granatai- Kandagare. Vasaros žemumuose ypač karštos- Heratas, Mazari- Sharif, Dželelebadas.

(Džalalabadas – miestas rytiniame Afganistane, pasienyje su Pakistanu; Nangarharo provincijos centras. 200,3 tūkst. gyventojų (2007). Išsidėstęs prie Kabulo ir Kunaro upių, šalia magistralinio kelio Kabulas-Pešavaras. Yra afganų ir mogulų valdovų mauzoliejai.

630 m. į Džalalabadą atvyko žymus kinų budistų vienuolis Xuan Zang. Dabartinis miestas įkurtas 1670 m., valdant Mogolų imperatoriui Jalal-uddin Mohammad Akbar. 1989 m. čia vyko įnirtingi mūšiai tarp valdžios ir sukilėlių), Balkhas

„Žaliosios mečetės“ liekanos

Balkhas (*Balḥ*) – miestas šiauriniame Afganistane. 114,9 tūkst. gyventojų (2007). Šiuo metu miestas smarkiai apgriautas. Pagrindinė gyventojų veikla susijusi su medvilnės pramone, auginami migdolai ir melionai. Išlikusios senų laikų medresės, mečetės.

Miestas žinomas nuo senų laikų, Antikos laikais vadinosi **Baktra**. Vėliau jį valdė Samanidai ir Timuridai. Kurį laiką vadinosi **Vazirabadu**),Kandagaras, kabulas, Bamianas, Faizebadas yra palankesniame klimate vasaros laikotarpiui. Birželis- rugsėjis yra palankesnis keliauti į aukštesnius kalnus- dauguma Badakhshan iskaitant Wakhem Corridor kitais metų laikais yra nepasiekiami dėl sniego. Šiais mėnesiais derėtų keliauti po centrinį Afganistaną iki Minaret of Jam, nes kitais mėnesiais keliai nepravažiuojami dėl sniego. Netgi Salang Pass(salango perėja) pagrindinė arterija tarp šiaurės ir rytų Afganistano, patiria sniego griūčių ir blokadų keliskart per

žiemą. Visoje šalyje žiemos sunkios- ypač pietuose, daug sniego. Pavasriniai potvyniai sukelia bėdų- išplauna blogai prižiūrimus kelius.

Kovo 21d Afganistane Naujųjų metų šventė (Nauroz). Puikus metas lankyti šalį ir vienas geriausių laiko tarpų išvysti nacionalinį sportą- buzkaši (buzkaši). O mėnesį trunkantis Ramadanas trukdo keliauti, nes dienos metu uždarytos visos arbatinės ir restoranai.

Afganistane veikia dvejopa kainų sistema- pigu vietiniams ir aukštos kainos atvykeliams. JAV doleriai priimami taip pat plačiai, kaip ir nacionalinė valiuta afganiai. Jei rinksitės paprastą apgyvendinimą, vietinį maistą ir transportą, dienai užteks 1000- 1200 afganių. Kabulas brangiausias miestas, kur už vidutinio lygio kambarį gali pakloti 4000afganių (teiraukitės nuolaidų)

- Valanda internete – 50afganių
- 100km autobusu – 90 afganių,
- miesto taksi- 80afg. 2kg arbūzas- 40afg.

Vienos savaitės trukmės viešnagė Kabulo apylinkėse.

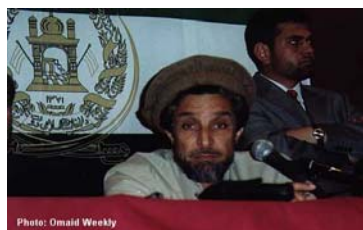
Kabulas

Kabulas (pušt. کابل, *Kabul*) – miestas Afganistano vidurio rytuose, šalies sostinė ir didžiausias miestas. 3,04 mln. gyventojų (2007). Išsidėstęs prie Kabulo upės, maždaug 1800 m aukštyje virš jūros lygio. Tai pagrindinis ekonomikos ir kultūros centras šalyje, ilgą laiką buvo svarbioje strateginėje vietoje dėl to, kad netoli yra *Khyber* perėja, svarbi kalnų perėja tarp Afganistano ir Pakistano. Pramonė: tekstilė, maisto apdirbimas, chemija, mediena. Tautinę daugumą sudaro

tađikai, didžiausia tautinė mažuma – puštūnai. Yra universitetas (įkurtas 1932 m.) – svarbiausia aukštojo mokslo institucija

šalyje. Kabulo svarba išaugo 1504 m., kai jis tapo mogulų imperijos sostine valdant Baburui. 1526 m. imperijos sostinė buvo perkelta į Delį, tačiau Kabulas išliko svarbiu imperijos miestu iki pat jos žlugimo 1738 m. 1747 m. miestas tapo nepriklausomos afganų valstybės dalimi, o apie 1770 m. tapo jos sostine, pakeisdamas Kandaharą. XIX a. anglai, persai ir rusai intensyviai kovojo dėl Kabulo, norėdami kontroliuoti *Khyber* kalnų perėją; 1839-1842 ir 1879-1880 m. jį buvo užėmusios britų karinės pajėgos. Kaip pramonės centras miestas pradėjo sparčiai vystytis po 1940 m.

Aplankyti muziejų Kabule Barburs Garden (Barbūro sodas), Omar land mine museum (Omaro lauko minų muziejų, paukščių turgų Ka Faroshi, Mandaji turgų (Mandaji Market), palei Kabulo upę aitvarų festivalis, žiemos žaidimas- buzhashi, afganistaniečių „polo, regbio žaidimas ant arklių su negyva ožka. Pasivaikščiojimas palei senas Kabulo miesto sienas- atgaiva nuo miesto smarvės.

Trumpa kelionė mašina į šiaurę nuo Kabulo tradicinis kalnų kaimelis Istalif, garsus savo molio žiediniais. Panjher Valley (Painšero slėnis)- gimtinė legendinio modžachedų vado Ahmad Shah Massoud, kuris nei sovietams, nei talibams neleido ilgam užkariauti Painšero slėnio. Jo kapas yra slėnio pusiaukelėje.

Dvi savaitės –hipių kelias

Įvažiavę į Afganistaną iš Irano pusės šalia Mashkad vykite link senojo „šilko kelio „ miesto Herat.

Juma mečetė

Heratas– miestas Afganistano šiaurės vakaruose, netoli sienos su Iranu; provincijos centras. 272,8 tūkst. gyventojų (2007). Išvystyta tekstilės, maisto pramonė, audžiami kilimai.

Miestą puošia Didžioji mečetė (XIII-XX a.), į šiaurės vakarus nuo miesto yra didžiulis architektūros ansamblis *Musalla* (1417-1438 m.).

Minaretų liekanos *Musalla* komplekse

Manoma, kad miestą įkūrė Aleksandras Makedonietis. Heratas priklausė įvairioms senovės ir Viduramžių valstybėms Vidurio Rytuose. Miesto klestėjimo metas – XV amžius. XIX a. buvo kunigaikštystės centras, dėl kurios vyko stiprios kovos tarp afganų ir persų, o taip pat tarp anglų ir persų (Herato konfliktai 1837-1842 m. ir 1851-1863 m.). 1863 metais Heratas galutinai atiteko Afganistanui.

Apžiūrėję vaizdus nuo citadelės, grindų mozaiką Friday Mosque (Penktadienio mečetė). Pasiekite šiaurės vakarus Mazar-e- Sharif, perėję Salango perėją, pasieksite Kabulą. Arba keletai dienų į Bamiyan. Čia talibų sunaikintos Budos statulos, bet slėnis - vienas iš gražiausių Afganistane. Trumpa kelionė iki Band-e Amir ežerų. Iš Kabulo išvažiokite per Khyber Pas taip pasieksite Pakistano sieną, buvusius vartus į Indiją.

Trijų savaičių kelionė.

Pradedate kelionę Kabule ir keliaujate geru keliu Shomali Plain(Šomali lyguma), kol kelias pasuka į vakarus Bamian link.

Bamijanas (*Bāmīyān*) – miestas vidurio Afganistane, 250 km į pietus nuo Kabulo, kalnų slėnyje; provincijos centras. 125,3 tūkst. gyventojų (2007). Svarbus budizmo centras, yra istorijos ir etnografijos muziejus. Budizmo kompleksas išsidėstęs šiaurinėje kalnų pašlaitėje. Jo ilgis 1,8 km, funkcionavo iki IX amžiaus. Čia buvo daug budistų olų (virš 750), šešios olose iškalto Budos statulos, iš kurių trys buvo didžiulės (didžiausia 53 ar 55 metrų aukščio, pastatyta apie 600 metus). VII a. kinų keliautojai mini dar didesnę Budos, esančio nirvanoje, statulą, taip pat du požeminius vienuolynus. Statulos buvo padengtos molio ir tinko sluoksniais, veidai tikriausiai buvo padengti bronzą. Įvairiose patalpose yra dailės kūrinių, reljefinių darinių, skulptūrų (būdinga persų įtaka), sanskrito rankraščių.

Miestas įsikūrė I amžiuje, iki VII a. buvo budistų religinis centras. Miestas buvo prie svarbaus Hindukušo kalnų kelio į Kabulą (150 km nuo Kabulo). šiuo keliu praėjo Aleksandras Didysis, Čingischanas, Timūras ir kiti užkariautojai. 1221 m. Čingischano mongolai miestą sunaikino. 1840 m. čia kovėsi anglų pulkininkas Denny su Mohamedo vadovaujamais afganais. 2001 m. talibai vandališkai susprogdino Budos statulas, neatsižvelgdami į pasaulio kultūros puoselėtojų prašymus.

Toliau kelias blogas, bet labai vaizdingos vietovės. Bamian puiki vieta atsipalaidavimui. Darya Ajdakar netoli su savo keistų spalvų uolienomis, į vakarus Band-e- Amir Lakes

Band-e-Amir lakes national park in Afghanistan

lazurito spalvos ežerai. Toliau tolimas kelias su daugybe kalnų perėjų, siaurų slėnių iki regiono centro Chaghcheran (Čagčaranas)

Čagčaranas – miestas vidurio Afganistane, prie Hario upės; Goro provincijos centras. 15,0 tūkst. gyventojų, dauguma tadžikai. Link Herato į vakarus veda 380 km ilgio kelias, link Kabulo į rytus beveik tiek pat. Yra oro uostas.

čia pamatysite minaret of Jam saugotiną objektą išlikusį nuo Ghorid imperijos laikų.

Džamo minaretas - 65 metrų aukščio minaretas Afganistane prie Hari Rud upės, UNESCO pasaulio paveldo objektas.

Paminklas pastatytas tarp XI ir XIII amžių, tačiau kadangi jis stovi kalnų apsuptame slėnyje, ilgą laiką buvo pamirštas, ir iš naujo atrastas tik 1886 metais. Į pasaulio paveldo objektų sąrašą minaretas įrašytas 2002-aisiais. Manoma, kad tai vienintelis likęs Firuz Kuch miesto, kuris buvo Guridų dinastijos sostinė, išlikęs statinys. Miestą sugriovė Čingischano kariuomenė, ir šis buvo ilgam užmirštas.

Džamo minaretas yra Afganistano Goro provincijos Šarak rajone. Jis stovi prie Harirudo ir Džamrudo upelio santakos.

Ant minareto sienų išlikęs įrašas nėra pakankamai aiškus. Šiuo metu jis aiškinamas dvejopai: a) kad Džamo minaretą 1193-4 metais pastatė Guridų sultonas Hiaz ad Dinas, taip pažymėdamas 1192 įvykusią pergalę prieš Gaznevidus. b) kad šis pastatytas 1173-4 pergalei Gaznyje prieš Huz Turku 1173 metais atminti.

1202 metais, mirus sulronui Hiaz ad Dinui, Guridų imperija žlugo ir tapo Chorezmo imperijos dalimi. 1222 metais Firuz Kuch miestas buvo sugriautas.

1886 metais minaretą surado seras Tomas Holdičas. 1943 metais minaretas buvo pirmą kartą nufotografuotas ir apie jį buvo išspausdintas straipsnis. 1957 pranzūzų mokslininkas archeologas

Andre Marik pasiekė minaretą bei jį aprašė 1958 metais "Prancūzų delegacijos Afganistane užrašuose".

Nuo Jam keliaukite į Chist-e-Sharif, kur yra liekanos kapų su kupolais, taip pat karštosios Obey versmės. Galiausiai patraukite į Heratą, turintį visus didelio miesto privalumus.

Afganų Turkestanas.

Iš Kabulo keliu link Salang perėjos. Kai kalnai bus pervažiuoti, keliaukite į šiaurės rytus link Kunduz, tai vienas iš viduramžių miestų valstybės šiaurėje.

Gardezas – miestas rytų Afganistane, Paktijos provincijos centras. 103,6 tūkst. gyventojų (2007). Išsidėstęs netoli Tora Boros uolų ir tunelių regiono, prie Gardezo upės. Mieste yra 4 kvartalai: senasis turgus, kalvių kvartalas, *Arjākhēl* kvartalas ir naujamiestis. *Bālā Hesār* tvirtovė. Išvystyta medžio apdirbimo pramonė, apylinkėse kertami miškai.

Mieste palaidotas TSRS statytinis Afganistano prezidentas Nadžibula, gimęs šiame

Kundūzas – miestas Afganistano šiaurės rytuose, prie sienos su Tadžikija; provincijos sostinė. 161,9 tūkst. gyventojų (2007). Išsidėstęs prie Kundūzo upės, kuri drėkina oazę, kurioje išsikūręs miestas. Yra oro uostas, keliai į šiaurę link sienos su Tadžikija ir į pietus, link Kabulo. Svarbus ekonomikos centras, išvystyta tekstilės (ypač šilko ir medvilnės), maisto pramonė.

Senovėje miestas buvo žinomas kaip **Drapsaka**, jame lankėsi Aleksandras Makedonietis. XX a. valdant *Sher Khan Nasher* tapo viena turtingiausių visos šalies provincijų, kadangi sparčiai išvystė medvilnės sektorių. Kundūzas buvo paskutinis didesnis miestas, iš kurio JAV kariuomenė 2001 m. išvijo talibus.

Gardezas – miestas rytų Afganistane, Paktijos provincijos centras. 103,6 tūkst. gyventojų (2007). Išsidėstęs netoli Tora Boros uolų ir tunelių regiono, prie Gardezo upės. Mieste yra 4 kvartalai: senasis turgus, kalvių kvartalas, *Arjākhēl* kvartalas ir naujamiestis. *Bālā Hesār* tvirtovė. Išvystyta medžio apdirbimo pramonė, apylinkėse kertami miškai.

Mieste palaidotas TSRS statytinis Afganistano prezidentas Nadžibula, gimęs šiame

kertant dykumą atvaziuosite į Ai Khanoum ryčiausio graikų statyto miesto liekanų, kur upės kitoje pusėje Tajikistan (Tadžikistan). Gryžkite į Pul-e Khumri ir tęskite kelionę į šiaurės vakarus. Samangan apžiūrėkite budistų stulpą, Takht –e- Rostam nuves į siaurą Tangi-Tash Kurgan tarpekį. Toliau Mazar-e Sharif apžiūrėti Hazrat Ali Shrine(šventykla). Tik išvažiavus iš Mazar-e-Sharif yra Balkh- pasak arabų užkariautojų „miestų miestas“. Čia stovi arabų šventykla, kuri yra seniausia mečetė Afganistane.

Mazari Šarifas – miestas šiaurės Afganistane, netoli Balcho. 303,3 tūkst. gyventojų (2007). Afganistano Turkestano regiono verslo ir prekybos centras. Mieste stovi XV a. „Žydroji mečetė“ ; pasakojama, kad joje yra pranašo Muhamedo (**Mahometas** apie 570 m. Mekoje — 632 m. birželio 8 d. Medinoje) — islamo pradininkas, musulmonų laikomas paskutiniu iš pranašų, per kurį Alachas perdavė Koraną. Taip pat diplomatas, prekiautojas, filosofas, oratorius, įstatymų leidėjas, reformatorius ir karinis lyderis. Maiklo H. Harto sudarytame įtakingiausių pasaulio istorijos asmenybių sąrašė Mahometas užėmė pirmąją vietą). žentas, kalifas Ali kapas, todėl į miestą atvyksta daug piligrimų.

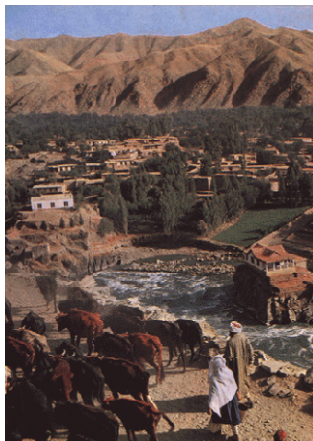
Toliau kelias į vakarus, kur dirbamą žemę keičia dykuma. Pasibaigus asfaltuotam keliui prizažiuosite turkmenų ir uzbekų miestelį Andkoj, kuris yra kilimų audimo centras ir jame 2k. Savaitėje vyksta kilimų turgūs. Toliau blogas kelias veda į Haimaną,kažkada miestą valstybę, dabar tylų miestelį su turgavieta ir didele uzbekų populiacija.

Trys - keturios savaitės Wakhan ir Pamir kalnuose

Ši kelionė Vakhan koridoriumi yra sezoninė, tik gegužį- rugsėjį. Rikia pasidomėti leidimų reikalavimais nes jie dažnai keičiasi. Iš Kabulo važiuokite į šiaurę Faizabad- Badakshan provincijos sostinę.

Badachšanas - Afganistano provincija šiaurės rytų dalyje, kalnuotame Hindukušo pakraštyje. Turtinga mineraliniais ištekliais. Nuo seno čia buvo geležies ir vario kasyklos. Gyventojai daugiausia tadžikai ir uzbekai. Plotas 44 059 km². Gyventojų skaičius - 873 tūkst. Administracinis centras - Faizabadas, įkurtas XVII a.

Faizabadas, Badachšanas

Tai dviejų dienų kelionė su nakvyne Kunduz, bet yra ir reguliarūs skrydžiai, jei labai spaudžia laikas. Faizabad įsitikinkite ar visi sutvarkyti dokumentai prieš patraukdami į kalnus. Susitarkite dėl maisto ir transporto pristatymo į Ishkashim (Iškašim). Iš ten dviejų dienų kelionė mašina į Sarhad-e- Broghil. Nakvokite Khandud arba Qila-e Panja(Kvila-e-Pandža) prie senojo karališkojo medžioklės namelio. Imanoma nukeliauti 90km į Sarhad-e- Broghil. Galima vykti ir mašina Sarhade-e- Broghil maršruto pradžia žygiams į mažąjį Pamyrą. Imanoma gauti arklius ar jakus ir bagažui ir jojimui. Mažasis Pamyras yra tobula tokiems žygiams, kur veši alpinė žolė, ganosi avys, netgi sniego leopardą galima išvysti. Vietiniai kirgizai čia gano savo kaimenes, gyvendami jurtuose. Chagmagtin Lake (ežeras)puikus. Iš ten jei geras pasiruošimas galima nužygiuoti į Pakistaną per Dilisang Pass (perėja), tai 12 dienų kelionė, kuriai reikalinga alpinistų patirtis.

Staripsnis paruoštas Zigmo Stankaus remiantis Lonely Planet Publicacions 2006m, wikipedia ir kitais šaltiniais. Iš anglų kalbos vertė Dovilė Stankutė.